

Arkadiusz WŁODARCZYK*

<https://orcid.org/0000-0003-2263-2474>

Mateusz ROZMIAREK**

<https://orcid.org/0000-0002-5955-0790>

Giovanni Mario Crescimbeni i poetyckie agony w rzymskiej Akademii Arkadyjskiej

Streszczenie: Tematyka tzw. igrzysk pseudoolimpijskich jest polskiej literaturze naukowej stosunkowo mało znana, a o niektórych próbach wskrzeszenia olimpiad oraz ich twórcach słysza-
no jedynie fragmentarycznie lub wcale. Znalezienie i analiza materiałów dotyczących rzymskiej
Akademii Arkadyjskiej przyniosło interesujące odkrycie, którego efektem jest niniejszy artykuł.
Ma on na celu przybliżenie postaci Giovanniego Maria Crescimbeniego – jednego z założycieli
Arkadii, jej pierwszego kustosa oraz głównego twórcy i organizatora specyficznego rodzaju za-
wodów – inspirowanych starożytnymi igrzyskami olimpijskimi – poetyckich gier olimpijskich,
które były centralnym wydarzeniem kulturalnym akademii. Arkadyjskie poetyckie agony stano-
wią przykład dziedzictwa olimpijskiej idei pod koniec XVII i przez cały XVIII wiek.

Słowa kluczowe: Giovanni Mario Crescimbeni, Akademia Arkadyjska, igrzyska pseudoolim-
pijskie, igrzyska olimpijskie, historia sportu.

Od starożytnych igrzysk panhelleńskich do igrzysk pseudoolimpijskich w XVII i XVIII wieku

Pod względem sportowym już w starożytności wysuwano na pierwszy plan
wielkie imprezy sportowo-religijne, w których prawo do uczestnictwa mieli
wszyscy zawodnicy – ze wszystkich polis na obszarze starożytnej Grecji. Naj-
popularniejsze z nich, starożytne igrzyska olimpijskie zaliczono do najwięk-
szych uroczystości i widowisk świata antycznego, dedykowanych różnym grec-

---

* dr, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Katedra Nauk Hu-
manistycznych i Społecznych, Zakład Organizacji i Historii Kultury Fizycznej

** mgr, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Wydział Wy-
chowania Fizycznego i Sportu, Instytut Nauk Społecznych, Pracownia Olimpizmu

kim bogom, w szczególności Zeusowi¹. W literaturze często podawaną datą pierwszych igrzysk w Olimpii jest rok 776 p.n.e., ze względu na znane nazwisko pierwszego zwycięzcy Koroibosa z Elidy w biegu na jeden stadion, aczkolwiek szereg innych hipotez wskazuje, iż nie były one historycznie pierwszymi². Odbywały się do 393 roku naszej ery³. Pojawiają się różne teorie i przypuszczenia na temat rezygnacji z rozgrywek. Powodem mogło być między innymi zintensyfikowanie zainteresowania chrześcijaństwem, rezygnacja z rytuałów religijnych, a nawet katastrofy naturalne czy kryzys ekonomiczny górzystej krainy historycznej półwyspu peloponeskiego Elidy. Takie czynniki wskazywał jeden z badaczy historii igrzysk olimpijskich – prof. Ingomar Weiler, odwołując się do wielu archiwaliów oraz dzieł Pauzanasza, Denisa z Halikarnasu czy Plutarcha⁴.

Wspomniane igrzyska w Olimpii wraz z trzema innymi igrzyskami: w Delfach, Nemei i Istmii, były najważniejsze dla helleńskiej kultury fizycznej i nazywano je igrzyskami panhelleńskimi (ogólnogreckimi)⁵ czy też „świętymi igrzyskami wieńczącymi”⁶. O ile w Olimpii i Nemei dominowały agony sportowe (choć należy podkreślić, że w Nemei z biegiem czasu dodano agon muzyczny), o tyle na igrzyskach istmijskich i delfickich ważnymi elementami programu były odpowiednio: w Istmii – konkursy kompozytorów muzyki i pieśniarzy, popisy poetów i recytacji oraz konkursy malarskie, w Delfach – konkursy gry na kitarze (lirze) oraz pieśni chwalebnych Apollina, a w późniejszym okresie gry na aulosie (antycznym instrumencie dętym z dwiema piszczałkami)⁷.

Mit arkadyjski stał się popularny w społeczeństwie rzymskim w I wieku p.n.e. przede wszystkim za sprawą poety Wergiliusza, który w *Bukolikach* przedstawił Arkadię jako fikcyjną krainę wiecznego szczęścia, bez troski, spokoju, ładu, pozbawioną trosk i chorób. Utwory Wergiliusza miały charakter liryczny, tłem bukolik była często wieś italska oraz wyidealizowany obraz uroków życia wiejskiego⁸. Do mitu arkadyjskiego odwoływano się w szczególności w XVII i XVIII wieku i zbiegał się on wówczas z humanistycznym ideałem

¹ J. Łanowski, *Święte igrzyska olimpijskie*, Poznań 2000, s. 8.

² Przypuszcza się, że początki starożytnych igrzysk mogły mieć miejsce w 884 roku, a nawet 1333 roku przed naszą erą. Przyjęty powszechnie rok 776 p.n.e. uznaje się jako pierwszą datę igrzysk z uwagi na fakt ich udokumentowania.

³ C. Sirracos, *The History of the Olympic Games from the Antiquity to the Present Times*, Ateny 1984, s. 131.

⁴ Wykład oraz prezentacja prof. Ingomara Weilera w trakcie międzynarodowego seminarium studiów olimpijskich dla studentów podyplomowych, Międzynarodowa Akademia Olimpijska, Olimpia, wrzesień 2016.

⁵ W.J. Ross, E. Malchrowicz-Moško, M. Rozmiarek, *The ancient and modern Nemean Games – the evolution of socio-cultural and political functions*, „Studies in Sport Humanities” 2016, nr 19, s. 44.

⁶ S.G. Miller, *Starożytni olimpijczycy*, Warszawa, 2006, s. 45.

⁷ W. Lipoński, *Historia sportu*, Warszawa 2012, s. 90–91.

⁸ Wergiliusz, *Bukoliki*, tł. Kajetan Koźmian, Warszawa 1988.

szczęśliwego życia, inspiracjami Epikurejskimi, libertynizmem oraz ekskluzywną kulturą salonów. Jednym z pierwszych twórców odrodzeniowych poruszających motyw arkadyjski w swojej twórczości był Włoch Jacopo Sannazara, który napisał romans pasterski *Arkadia*, wydany w 1504 roku. Stał się on wzorem naśladowanym w wielu późniejszych dziełach. Kolejnymi znaczącymi pozycjami, które popularyzowały mit arkadyjski w odrodzeniowej Europie, były romans *Arkadia* Philipa Sidneya z 1590 roku, powieść pasterska *La Arcadia* Hiszpana Lope de Vegi z 1598 roku oraz powieść *Astrea* Honore d'Urfe, utrzymana w konwencji pasterskiej arkadii, wydawana w latach 1607–1627⁹.

Z upływem lat cnoty akademickie zaczęły zastępować sprawność fizyczną, a kultura grecka została doszczętnie zniszczona przez imperium rzymskie. Cesarz Teodozjusz Wielki uznał igrzyska olimpijskie za formę pogańskiego kultu, argumentując, że stadiony stały się miejscami rywalizacji o życie dla niewolników walczących z dzikimi zwierzętami¹⁰.

Dopiero od XVI wieku następowało odrodzenie antycznej kultury greckiej w postaci sportu i kultury fizycznej, ale też dzięki pracom włoskich humanistów i antykwarystów opisujących ćwiczenia fizyczne czy medycynę grecką (jednym z najsłynniejszych dzieł jest wydane w Wenecji w 1569 roku *De arte gymnastica libri sex* autorstwa Girolamo Mercurialego)¹¹. Jednak by mogło ono faktycznie spełniać swoją zbieżną ze starożytnością rolę, w sferze politycznej, ekonomicznej, społecznej czy kulturalnej, musiały zostać zrealizowane liczne warunki. Jeśli zjawisko olimpijskie miało stać się czymś więcej niż pospolitym świętem czy wydarzeniem sportowym, należało podjąć racjonalne i przemyślane decyzje, przy dużej determinacji organizatorów.

Mit olimpijski bezpośrednio oddziaływał na wiele popularnych rozgrywek, które przez niektórych naukowców określane są jako pseudoolimpijskie (są to wszelkiego rodzaju igrzyska nawiązujące do starogreckich agonów, a które odbywały się przed wskrzeszeniem igrzysk przez Pierre'a de Coubertina)¹². Pierwszymi amatorskimi rozgrywkami były Cotswold Olimpick Games, organizowane w Willesley, i Chipping Campden w Gloucestershire¹³. Ich twórcą był Robert Dover, angielski sportowiec, katolicki prawnik oraz zagorzały rojalista. Jego promocja tradycyjnego angielskiego sportu była próbą przeciwstawienia się rosnącemu wpływowi purytanizmu. W 1612 roku rosnące zainteresowanie klasycznymi greckimi i rzymskimi naukami zachęciło go do zorganizowania fe-

⁹ *Pisarze świata – słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1995, s. 481, 496, 555, 564.

¹⁰ T. Janus, *Zjawisko agresji w widowiskach sportowych. Charakterystyka i ocena*, Warszawa 2014, s. 8.

¹¹ D. Słapek, *Sport i widowiska w świecie antycznym*, Kraków – Warszawa 2010, s. 14.

¹² D.C. Young, *Myths and Mist Surrounding the Revival of the Olympic Games: The Hidden Story*, [w:] F. Landry, M. Landry, M. Yerlès, *Sport. The third Millennium. Report on the International Symposium. Quebec, Kanada, 21st-25th May 1990*, Quebec 1991, s. 101–115.

¹³ R. Woodcock, *A Year of Walks in the Cotswolds*, Wilmslow 1998, s. 63.

stiwału kulturalnego, skierowanego do uczestników pochodzących ze wszystkich klas społecznych, który docelowo połączono ze sportowymi rozgrywkami¹⁴. Wśród nich dominowały takie dyscypliny sportowe, jak (między innymi): wyścigi konne, zapasy, quintain, piłka nożna, bieganie, skakanie, kręgle i tańce. To wydarzenie uchodzi za pierwsze oficjalne rozgrywki powstałej dzięki niemu cyklicznej imprezy, choć dr Timothy J.L. Chandler informuje o pierwszej próbie organizacji rozgrywek już osiem lat wcześniej, w 1604 roku¹⁵. Ostatnia edycja (z uwagi na zagrożenie porządku publicznego) odbyła się w 1852 roku¹⁶.

Symonds D'Ewes, student Uniwersytetu w Cambridge, który później stał się znanym angielskim antykwariuszem i politykiem, napisał w swoim pamiętniku w 1620 roku o istnieniu Gog Magog Olympic Games, aczkolwiek funkcjonowały one już w II połowie XVI wieku i mogły nie być jeszcze wtedy okrzyknięte „olimpijskimi”. Kolejne wzmianki o tym, że studenci nazywali w ten sposób niektóre zawody sportowe, znajdują się na Uniwersytecie w Oksfordzie i pochodzą z 1681 roku, zaś w 1712 roku lokalne gry w jednej z dzielnic Oksfordu – Cowley – były nazywane „olimpiadą kraju”¹⁷. W 1679 roku brytyjski dwór królewski zorganizował w Hampton Court nieopodal Londynu inne lokalne igrzyska olimpijskie¹⁸.

Na kolejne tego typu zawody sportowe należało poczekać do XIX wieku, choć już pod koniec XVIII wieku, w 1788 roku, brytyjski polityk Thomas Brand Hollis napisał list do Josepha Willarda z Uniwersytetu Harvarda z prośbą, by Stany Zjednoczone „działając zgodnie z greckimi zasadami” rozpoczęły organizację igrzysk olimpijskich na amerykańskiej ziemi¹⁹. Kilka lat wcześniej, w 1779 roku, miały także miejsce rozgrywki sportowe nazwane „igrzyskami olimpijskimi” w niemieckim Worlitz, a w 1790 roku odbyły się „proponowane gry” w Paryżu, które zaliczano również do olimpijskich²⁰.

Większość z wymienionych form olimpijskich rozgrywek nie doszłaby do skutku, gdyby nie błyskotliwość, pasja i zaangażowanie poszczególnych jednostek. Odrodzenie olimpijskich idei, począwszy od XVII wieku, wiązało się głównie z inicjatywami pojedynczych osób. Oczywiście, nie można zapomnieć o wpływie innych czynników, jednak rola jednostki była zawsze kluczowa. Kolejnymi przykładami osób – inicjatorów igrzysk inspirowanych antycznymi olimpijskimi agonami – mogą być: prof. Gustaf Johan Schartau z Royal Charles

¹⁴ J. Martin, *Dover, Robert*, [w:] T. Collins, J. Martin, W. Vamplew [red.], *Encyclopedia of Traditional British Rural Sports*, London – New York 2005, s. 103.

¹⁵ T.J.L. Chandler, *Cotswold Games (England)*, [w:] J. Nauright, C. Parrish (red.), *Sports Around the World: History, Culture, and Practice*, vol. 1, Santa Barbara – Denver – Oxford 2012, s. 60.

¹⁶ V. Girginov, J. Parry, *The Olympic Games Explained*, Londyn 2005, s. 37.

¹⁷ F. Galligan, C. Maskery, J. Spence, D. Howe, T. Barry, A. Ruston, D. Crawford (red.), *Advanced PE for Edexcel*, Oxford 2000, s. 59.

¹⁸ K. Toohey, A.J. Veal, *The Olympic Games: A Social Science Perspective*, Londyn 2007, s. 29.

¹⁹ B. Mallon, J. Heijmans, *Historical Dictionary of the Olympic Movement*, Plymouth 2011, s. 40.

²⁰ K. Toohey, A.J. Veal, dz. cyt., s. 29.

Academy w Lund, który zorganizował „igrzyska olimpijskie” w Ramlösa w Szwecji²¹, Evangelis Zappas – sponsor greckich igrzysk sportowych²², czy w końcu Pierre de Coubertin – ojciec nowożytnego ruchu olimpijskiego. O niektórych osobach z racji odległej przeszłości zapomniano i często są pomijane w literaturze naukowej. Do takich osób można zaliczyć Giovaniego Maria Crescimbeniego – żyjącego na przełomie XVII i XVIII wieku kustosza Akademii Arkadyjskiej w Rzymie oraz twórcę specyficznego rodzaju igrzysk olimpijskich tam rozgrywanych, poświęconych poezji.

Powstanie i rozwój Akademii Arkadyjskiej

Charakterystycznym elementem życia intelektualnego XVII- i XVIII-wiecznych Włoch była niezliczona ilość akademii²³, które za cel stawiały sobie reformowanie włoskiej literatury oraz wyzbycie się z niej elementów ekstrawagancji, sztuczności i zarozumiałości, zaczerpniętych z barokowych tradycji. Większość akademii w tamtym czasie prowadziła działalność o zasięgu lokalnym, posiadając osobliwe nazwy, m.in. *Transformati* (Przemiana) w Mediolanie, *Gelidi* (Zamrożonych) w Bolonii, *Intronati* (Zwariowanych) w Sienie oraz Flegmatyków, Oziębłych, Płonących czy też Pijaków. Wyjątek stanowiła Akademia Arkadyjska, działająca na skalę krajową. Jej zasady i hegemonia szybko rozprzestrzeniły się na całe Włochy, wywierając trwały wpływ na życie intelektualne w Italii niemalże przez całe stulecie. Do jej grona należeli poeci, artyści, aktorzy, naukowcy, duchowieństwo i inni możni. Arkadyjczycy postanowili dokonać analizy tradycji i jakości włoskiej literatury oraz uzupełnić jej braki, zachowując jednocześnie klarowność, oryginalność i prostotę moralną. Sprzeciwiali się temu, co uważali za wypaczony gust marinizmu – „Secentismo”, i skłaniali się bardziej w stronę neoklasycyzmu, opowiadali za powrotem do prostszego i bardziej naturalnego stylu w poezji i prozie. Arkadyjskie reformy wykorzystali również twórcy ruchu operowego, czego końcowym rezultatem była opera seria (poważna) lub opera neapolitańska, poprzez którą sławę zdobył m.in. Pietro Metastasio – twórca *L'Olimpiade* – opery nawiązującej do elementów antycznych igrzysk olimpijskich, wystawionej po raz pierwszy w Wenecji 28 sierpnia 1733 roku²⁴. O pozycji akademii może świadczyć również fakt, że

²¹ G. Redmond, *Toward Modern Revival of the Olympic Games: The Various „Pseudo-Olympics” of the 19th-Century*, [w:] J. Sergave, D. Chu (red.), *The Olympic Games in Transition*, Champaign 1988, s. 76.

²² D.C. Young, *Evangelis Zappas: Olympian Sponsor of Modern Olympic Games*, „Nikephoros. Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum” 2005, nr 18, s. 273–284.

²³ V. Lee, *Studies of the eighteenth century in Italy*, London 1887, s. 8.

²⁴ J.E. Segrave, *Pietro Metastasio`s L'Olimpiade and the Survival of Olympic Idea in 18th Century Europe*, „Olympika: The International Journal of Olympic Studies” 2005, vol. XIV, s. 3–4, 7.

jej członkami byli m.in. Wolter (imię pasterskie Museo Pagaride), Johann Wolfgang Goethe (imię pasterskie Megalio Melpomenio) czy papież Klemens IX (imię pasterskie Arete Meleo)²⁵.

Rzymska Akademia Arkadyjska została założona 5 października 1690 roku przez środowisko uczonych i literatów skupionych już wcześniej wokół szwedzkiej królowej Krystyny, dzięki czemu członkowie przysłej Arkadii mogli organizować spotkania w jej rzymskich ogrodach. Po śmierci królowej (zmarła w 1689 roku) zaczęto poszukiwać nowego miejsca spotkań. Od wiosny 1692 roku organizowano spotkania na pastwiskach za zamkiem Świętego Anioła w Rzymie. W skład czternastoosobowej grupy poetów – założycieli akademii – wchodził m.in. Alessandro Guidi, Giambattista Felice Zappi, Silvio Stampiglia, Giovanni Vincenzo Gravina oraz Giovanni Mario Crescimbeni. Miejsce spotkań – pastwiska za zamkiem – kojarzyły się grupie poetów z mityczną pasterską Arkadią – krainą wiecznego szczęścia, beztroski, sielanki i spokoju. Poeci nawiązywali do motywów pasterskich, zmieniając swoje imiona na pasterskie o greckim brzmieniu (imiona członków akademii posiadały zazwyczaj ukryte znaczenie, które dzisiaj niekiedy ciężko odczytać)²⁶ i nosząc czarne płaszcze, białe pasy oraz peruki z końskiego włosa. Na czele zgromadzenia stał kustosz (a ściślej rzecz ujmując – Wielki Kustosz – *Gran Custode*), wybierany co cztery lata, któremu w wykonywaniu obowiązków pomagało dwóch zastępców. W początkowych latach istnienia akademii (1690–1710) położono nacisk przede wszystkim na reformę literatury we Włoszech – ożywienie prostoty i niewinności złotego wieku, poprawienie reputacji pisarzy i wykorzenie literackich wad i ignorancji. Wszystkie wydarzenia musiały być pompatyczne, uroczyste i nierozzerwalnie związane z literaturą. Wraz ze wzrostem znaczenia akademii, zaczęto wydawać okazjonalne tomy z twórczością członków Arkadii. Opisywano w nich spotkania arkadyjczyków i gry olimpijskie. Prawie wszystkie te wydarzenia były organizowane na cześć jakiegoś znamienitego gościa, który jednak nie zawsze interesował się poezją, za to łożył znaczne fundusze na działalność akademii, w zamian oczekując pochwalnych utworów literackich na swoją cześć. Tak było m.in. w przypadku króla Jana V Wielkodusznego²⁷.

Podstawy teoretyczne Arkadii opracował i narzucił w 1696 roku profesor Gian Vincenzo Gravina z rzymskiej Sapienzy. Sztuka poezji forsowana przez Gravinę była niekiedy wręcz rygorystycznym hołdem dla hellenizmu, stała się też przyczyną odejścia Graviny z Arkadii w 1711 roku, kiedy doszło do schizmy w akademii. Trzy lata później, w 1714 roku, oponenti założyli nową akademię – Quirini. Antagonistą Graviny i pierwszym kustoszem Arkadii był

²⁵ Imiona członków akademii można znaleźć w opracowaniu A.M. Giorgetti Vichi, *Gli Arcadi dal 1690 al 1800. Onomasticon*, Rzym 1977.

²⁶ I. Carini, *Arcadia dal 1690 al 1890*, t. 1, Roma 1891.

²⁷ V. Lee, dz. cyt., s. 13–70; G.M. Crescimbeni, *Storia dell' Accademia Degli Arcadi*, Roma 1712, s. 5.

Giovanni Mario Crescimbeni. Urodził się 9 października 1663 roku w miejscowości Macerata, która w tamtym czasie należała do Państwa Kościelnego. Jego ojcem był profesor prawa Giovan Filippo, a matką Anna Virginia Barbel. Crescimbeni pobierał nauki w Rzymie u francuskiego księdza, następnie powrócił do Maceraty i wstąpił do kolegium jezuickiego, gdzie zainteresował się starożytnością (napisał tragedię w oparciu o historię Dariusza Wielkiego oraz przełożył na język włoski dwie pierwsze księgi *Farsali* – epepei historycznej rzymskiego poety Lukana. Jego ojciec już od najmłodszych lat skłaniał go do kariery sądowej. Być może między innymi z tego powodu w 1679 roku ukończył doktorat z prawa, a rok później przeprowadził się ponownie do Rzymu, do swojego wuja Antoniego Francesca, gdzie zamiast wykonywać zawód, wołał aktywnie uczestniczyć w intensywnym życiu kulturalnym. Mimo wykształcenia prawniczego skupił się więc na poezji i literaturze. Został członkiem Akademii Humorystów, do której wniósł swój wkład jako zwolennik klasycyzmu. W 1690 roku, jak już wspomniano, był jednym spośród czternastu intelektualistów reprezentujących krąg chrześcijan, którzy na pamiątkę królowej Szwecji Krystyny założyli Arkadię²⁸. W Rzymie pod wpływem studiów nad dziełami i poglądami Vincenza da Filicaja i Niccoli Leonica postanowił przeprowadzić wspomnianą już reformę literatury. Za jego główne dzieło można uznać *Istoria della volgar poesia*, w którym dokonał opisu wszystkich poetów Włoch – przeszłych i jemu współczesnych²⁹. Crescimbeni funkcję kustosa pełnił do śmierci w 1728 roku.

Arkadia Graviny i Crescimbeniego nawiązywała do antyku, przede wszystkim rzymskiego, chociaż sam Gravina chciał kłaść nacisk zwłaszcza na antyk grecki, nawiązywać do renesansu, żywych źródeł inspiracji nie tylko literackiej, co wyraziło się narodzinami wiedzy humanistycznej, a przede wszystkim historii, archeologii, historii literatury i piśmiennictwa, biografistyki oraz filologii. Arkadia wskazywała dziedzictwo przeszłości, dawała podstawy, że naród, który wydał na świat Dantego czy Petrarę, nie jest barbarzyński. Arkadia była więc akademią starożytników i erudytów. Różnorodność ludzkich czynów na przestrzeni wieków miała być szkołą wychowania i źródłem dumy obywatelskiej rodaków w rozbitej i zniewolonej ojczyźnie³⁰. Po śmierci Crescimbeniego gro- no arkadyjskie rozpadło się. Można zatem stwierdzić, że osoba Wielkiego Kustosza zespalała całą arkadyjską społeczność. Dopiero 15 lat później, w 1743 roku, nowy przewodniczący, kustosz Michele Giuseppe Morei zjednoczył je ponownie, jednakże jego następcy Giuseppe Brogi i Gioacchino Pizzi nie byli

²⁸ N. Merola, *Crescimbeni, Giovan Mario*, pobrano ze strony internetowej: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovan-mario-crescimbeni_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovan-mario-crescimbeni_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 1.05.2018].

²⁹ J. Dunn, *Giovanni Mario Crescimbeni*, pobrano ze strony internetowej: <https://www.ecatholic2000.com/cathopedia/vol4/volfour431.shtml> [dostęp: 29.04.2018].

³⁰ G.L. Moncallero, *L'Arcadia*, t. 1: *La teorica d'Arcadia*, Firenze 1953; W. Roszkowska, *Polacy w rzymskiej Arkadii (1699–1766)*, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1965, 56(3), s. 39–41.

w stanie uchronić akademii od upadku w 1790 roku. Arkadia została wskrzeszona formalnie w 1925 roku, pod nazwą Accademia Letteraria Italiana Arcadia i stała się dziedziczką narodowego posłannictwa, kodeksu obyczajowego oraz archiwum pierwszych Arkadów³¹.

Poetyckie agony w Arkadii

Organizowane od 1693 roku Gry Olimpijskie (I Giuochi Olimpici) były jednym z najważniejszych wydarzeń rzymskiej akademii³². W przeciwieństwie do starożytnych igrzysk olimpijskich, których ostatecznym efektem był prestiż i ukazanie sportowych mistrzów, w Arkadii igrzyska składały się głównie z konkursów literackich. Ich podstawowym celem było oddanie hołdu możliwym (duchownym oraz szlachcie), chociaż prawdopodobnie od 1705 lub 1709 roku igrzyska organizowano również, by uczcić pamięć zmarłych członków akademii (jak podaje Crescimbeni, w ciągu 22 lat od założenia Arkadii liczyła ona około 1300 członków)³³. Zastąpienie konkursów fizycznych rozgrywkami słowno-literackimi było próbą dostosowania starożytnych rytuałów do nowoczesności. Igrzyska w Arkadii pełniły funkcję polityczno-kulturową, ale także moralną. Crescimbeni uważał, że igrzyska w formie literackiej stoją wyżej od igrzysk atletycznych odbywających się w starożytności, posiadają pewne walory duchowe i są ulepszeniem antycznych agonów, co zresztą na każdym kroku starano się podkreślać³⁴. Powodem takiego podejścia był kryzys w polityce papieskiej na początku XVIII wieku (Rzym, będący pod zwierzchnictwem władzy kościelnej, uważany był od początku epoki nowożytnej za dziedzica kultury starożytnej Grecji, przejmując w mniejszym lub większym stopniu niektóre jej elementy), spowodowany wojną o hiszpańską sukcesję. Crescimbeni przyjmując poetycką formę igrzysk, chciał niejako ukazać ich moralną wyższość nad – jego zdaniem – niedoskonałymi igrzyskami starożytnymi i sprawić, by stały się przykładem i odegrały aktywną rolę w przywróceniu politycznej równowagi w Europie.

Gry Olimpijskie miały podkreślać hegemonię Arkadii w kontekście twórczości literackiej i jej wiodącą rolę w reformowaniu włoskiej literatury³⁵. Organizacyjnie igrzyska w Arkadii były zbliżone do igrzysk starożytnych: miały

³¹ Historię Arkadii opisał m.in. Michelle Maylander w: *Storia delle accademie d'Italia*, t. 1. Bologna 1930.

³² W. Roszkowska, *Polacy w rzymskiej „Arkadii”; część II: lata 1766–1800*, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 85(3), s. 18.

³³ G.M. Crescimbeni, *Storia dell' Accademia...*, s. 6, 9.; *I Giuochi Olimpici celebrati in Arcadia nell'Olimpiade DCXXI, in lode degli arcadi defunti, e pubblicati da Gio. Mario Crescimbeni, custode della medesima Arcadia*, Roma, Antonio de' Rossi, 1705.

³⁴ Biblioteca Angelica, Archivio dell'Arcadia, *Atti arcadici*, 1, I (1690–1696), s. 186.

³⁵ S. Tatti, *I Giuochi Olimpici in Arcadia*, [w:] *Atti e Memorie dell' Arcadia*, 1, Edizioni di storia e letteratura, Roma 2012, s. 63–64.

swój oficjalny kalendarz olimpijski (w nawiązaniu do którego, co cztery lata, odbywały się też wspomniane wybory kustosza)³⁶, uroczystą inaugurację, podział ról na sędziów i sportowców-poetów, interesujący przebieg zawodów czy też nagrody dla zwycięzców. Wszystkie te elementy stanowiły bezpośrednie nawiązanie do kultury klasycznej, poprzez którą miało nastąpić odrodzenie szeroko pojętej kultury włoskiej końca XVII wieku. Oprócz wymienionych powodów inspiracji Arkadów starożytnymi igrzyskami olimpijskimi, nawiązanie właśnie do antycznych greckich agonów należy łączyć z położeniem geograficznym starożytnej Olimpii – w Elidzie, krainie znajdującej się w bezpośrednim sąsiedztwie z grecką Arkadią, do której twórcy rzymskiej akademii również się odwoływali.

Organizatorzy igrzysk arkadyjskich kontynuowali numerację starożytnych olimpiad. Crescimbeni skrupulatnie wyliczył, ile minęło od pierwszych igrzysk w 776 roku p.n.e. do 1692 roku, tak że pierwsze igrzyska literackie w Arkadii miały przypadać na pierwszy rok czteroletniego cyklu 618 olimpiady (w 1693 roku) i odtąd odbywać się cyklicznie w tym samym czasie. Igrzyska odbywały się według kalendarza starogreckiego – ich rozpoczęcie miało miejsce w dziesiątym dniu pierwszego miesiąca, który nosił nazwę Hekatombaion. Nagradzanie zwycięzców odbywało się pięć dni później, zatem całe wydarzenie trwało tyle samo, ile starożytne igrzyska w Olimpii w szczytowym okresie rozwoju. Rok grecki rozpoczynał się w dniu przesilenia letniego, zatem igrzyska w Arkadii rozpoczynały się z początkiem lipca³⁷.

Postacią wiodącą dla początku igrzysk olimpijskich w Arkadii oprócz Crescimbeniego był Carlo Alessandro Guidi, jeden z jej głównych założycieli, nazywany reformatorem włoskiej poezji, która wcześniej przybierała kontrowersyjny kształt za sprawą szkół Giovanniego Filotea Achilliniego oraz Giambattisty Martiniego. To właśnie Guidi po przybyciu z Pavii do Rzymu w 1685 roku praktykował deklamowanie wierszy na otwartej przestrzeni. Jego twórczość na szczeblu lokalnym przyrównuje się do Pindara, autora peanów na cześć zwycięzców starożytnych igrzysk olimpijskich, pytyjskich, istmijskich i nemejskich. To jednak Rzym stał się pierwszym, bezpośrednim spadkobiercą kultury starożytnej Grecji, z której przejął mity i legendy o herosach. Bohaterów rzymskich opisywano jako lepszych od greckich, bardziej uduchowionych, moralnych, etycznych. Najczęściej przywołuje się przykład znanego z wielkiej siły, waleczności, męstwa oraz umiejętności wojennych Heraklesa, którego odpowiednikiem w mitologii rzymskiej był Herkules. Ten jednak utożsamiany był nie tylko z siłą fizyczną, ale i cnotą duchową czy aktywnością w sztuce. Niektórzy uważali go nawet za chrześcijańskiego bohatera³⁸.

³⁶ Szczegółowy opis praw i obowiązków władz akademii oraz sposób ich wyboru przedstawił G.M. Crescimbeni w *Storia dell' Accademia Degli Arcadi*, Roma 1712.

³⁷ Tamże, s. 42–49.

³⁸ A. Quondam, *Ercole e il principe. Dal mito alla politica*, [w:] tegoż, *Cavallo e cavaliere: l'armatura come seconda pelle del gentiluomo moderno*, Roma 2003, s. 115–162.

Charakter ideologiczny i polityczny igrzyskom nadał z kolei Giovanni Mario Crescimbeni. To on ustanowił je głównym wydarzeniem kulturalnym akademii. Będąc kustoszem, dokumentował i wydawał poezje olimpijskie oraz opisywał przebieg igrzysk. To jemu zawdzięczamy praktycznie wszystkie zachowane informacje na temat arkadyjskich zawodów. Usytuowanie akademii w Rzymie sprawiło, że była ona w dużej mierze zależna pod kątem politycznym i kulturalnym od papieżstwa, dlatego tradycje antyczne, w tym olimpijskie, miały silne oddziaływanie w Arkadii. Crescimbeni wyciągnął to, co najważniejsze ze starożytnych igrzysk i dostosował do współczesnych jemu czasów. O tym, jak ważną był postacią dla arkadyjskich agonów poetyckich, stanowi fakt, że po jego śmierci w 1728 roku igrzyska przestały być organizowane, a ich wskrzeszenie nastąpiło dopiero w 1754 roku.

W olimpijskich rozgrywkach Arkadii szczególny nacisk kładziono na manifestację aktywnych cnót, które idealnie komponowały się z doskonałością wynikającą ze spotkania starożytnej tradycji i nowoczesnych czynników, także kościelnych. Odpowiedni kształt przybierają one dopiero od 1697 roku, kiedy zostaną uznane za najbardziej optymalne i pozostaną w niezmienionej formule przez kolejne dekady.

Pierwsze obszerne wydanie wszystkich tekstów gier Crescimbeni opublikował w 1701 roku, zaś dwie kolejne edycje z wszystkimi wyrecytowanymi kompozycjami – w 1705 oraz 1710 roku. Kryzys gier w 1713 oraz 1717 roku spowodował brak pełnej wersji publikacji³⁹. Potem jeszcze kilkakrotnie wydawano drukiem materiały poetyckie: w 1726 roku, w 1754 roku⁴⁰ i w 1784 roku, kiedy to igrzyska zorganizowano celem uczczenia pamięci Pietra Metastasia⁴¹. Były to najprawdopodobniej ostatnie igrzyska przed upadkiem akademii w 1790 roku, chociaż niektórzy badacze podają, że odbywały się jeszcze do 1824 roku⁴².

Aby nadać znaczenia arkadyjskiemu wydarzeniu, niezmiernie istotnym elementem igrzysk olimpijskich była ceremonia. Opisana została między innymi w wydaniu tekstów z 1705 roku. Uznaje się to za szczególnie uroczyste wydarzenie, które odbywało się w ogrodzie pałacu Giustiniani przed Placem Wszystkich Ludzi. To tam powstał w 1705 roku okrągły teatr z siedzeniami „boscherecci”, który mógł pomieścić nawet pięćset osób. Łożę honorową mieli w nim kardynałowie⁴³. Wokół siedzeń ustanowiono dziewięć piramid pełniących funkcję nagrobków poświęconych najbardziej wybitnym zmarłym, którzy uzyskiwali za życia najwyższe tytuły dzięki swojej poezji. Rozgrywki odbywały

³⁹ S. Tatti, *I Giouchi...*, s. 70.

⁴⁰ *I Giuochi olimpici celebrati in Arcadia nell'ingresso dell'Olimpiade 633. In onore degli arcadi defunti*, Roma, Generoso Salomon, 1754.

⁴¹ *I Giuochi olimpici celebrati dagli Arcadi nel Bosco Parrasio per onorar la memoria dell'inclito Artino abate Pietro Metastasio*, Roma, Antonio Fulgoni, 1784.

⁴² Taką datę podaje Bronisław Biliński.

⁴³ *I Giuochi Olimpici celebrati in Arcadia nell'Olimpiade DCXXI...*, s. 7–8.

się przy obecności kardynałów Rubiniego, Pignatelliego, Pamphiliego oraz Ottonoboniego, znacznej grupie prałatów i innych ważnych postaci⁴⁴. Inscenizacja była więc niezbędna, by nadać obrzędowi formę uroczystości, a ceremonia gier stała się istotnym rytuałem podkreślającym publiczny wymiar Arkadii. Pośrednio kładła nacisk również na rytuał gier, które poprzez emocjonalne uczestnictwo mogły doprowadzić do uzyskania uznania oraz powagi.

W akademii za sprawą Crescimbeniego pamiętano również o tradycji sportowych igrzysk olimpijskich. Dowodem na to jest opublikowana po raz pierwszy w 1700 roku *L'Arcadia*, gdzie pod przykrywką romantycznej historii pierwszy kustosz opisuje początki i strukturę akademii, wplatając elementy fantastyczne. W VI księdze nimfy wędrujące po Peloponezie docierają do Elidy, gdzie leżała Olimpia, i tam organizują igrzyska sportowe na wzór starożytny, w których udział biorą członkowie Arkadii, podając w tekście fikcyjne, arkadyjskie imiona. Cały ten opis świadczy o żywej tradycji antycznych igrzysk olimpijskich we włoskich kręgach intelektualnych na początku XVIII wieku. Opis zawodów sportowych został oparty o stan ówczesnej wiedzy antycznej oraz o XVIII-wieczne zawody gimniczne. Crescimbeni z niezwykłą fantazją i dokładnością przedstawia antyczne igrzyska, opisując program zawodów, który składał się kolejno z biegów krótkich, wyścigów konnych, wyścigów rydwanów dwukonnych i czterokonnych (przedstawionych jako widowiskowa i niebezpieczna konkurencja, podczas której dochodziło do wielu wypadków), następnie odbywał się skok wzwyż do belki przywieszanej do gałęzi na wysokości półtora człowieka. Kolejną konkurencją był rzut dyskiem w trzech odmianach: na wysokość, na odległość oraz rzucanie i odrzucanie do siebie dysku – do upadłego. Dwie ostatnie konkurencje wymyślonych igrzysk to rodzaj boksu – *cesto*, który polegał na uderzeniu przeciwnika w lewe ramię, oraz zapasy, które trwały do późnego wieczora tak, że podjęto decyzję o ich zakończeniu i nagrodzeniu czterech najlepszych zapaśników. Całość kończyła się ceremonią nagradzaniem zwycięzców wieńcem oliwnym oraz uroczystą ucztą z różnego rodzaju przysmakami m.in. czekoladą, sorbetami, owocami, makaronami i napojami⁴⁵.

Po igrzyskach sportowych odbywały się igrzyska literackie, które na wzór antycznego pentatlonu (*Quinquertium*) składały się z 5 konkurencji: wyroczni (*Oraculum*), agonu poetyckiego (*Contesa*), popisów intelektu (*Gioucho d'ingegno*), poetyckich metamorfoz (*Transformazioni*) i poetyckich girland z różnych kwiatów (*Ghirlande*)⁴⁶. Mimo iż ich opis w dziele Crescimbeniego jest obleczony w płaszcz fantazji, to stanowi cenne źródło wiedzy, jak poszczególne konkurencje poetyckie wyglądały w rzeczywistości i jaki miały przebieg, oraz że były centralnym momentem w życiu akademii. Zresztą sam autor pod-

⁴⁴ S. Tatti, *I Giouchi...*, s. 73, G.M. Crescimbeni, *Storia dell' Accademia...*, s. 9.

⁴⁵ G.M. Crescimbeni, *L'Arcadia*, Rome 1708, s. 267–271; B. Biliński, *Pierre de Coubertin i antyk (Analogie, paralele, dysharmonie)*, „Kultura Fizyczna” 1990, 1–2, s. 3–10.

⁴⁶ G.M. Crescimbeni, *L'Arcadia...*, s. 293–319.

kreślił, że igrzyska literackie rozgrywane są według wzoru nowożytnych Arkadów, zatem można je odnieść do igrzysk odbywających się w akademii, co ma potwierdzenie w późniejszych poolimpijskich materiałach poetyckich wydanych drukiem.

Na czas trwania poetyckich agonów wybierano trzech sędziów, a igrzyska oficjalnie i uroczysto rozpoczynał kustosz akademii dziesiątego dnia pierwszego miesiąca Hekatombaion według kalendarza starożytnych Greków⁴⁷. Sędziowie po każdej rozegranej konkurencji chwalili każdego uczestnika za elokwencję i sam udział w rozgrywkach, ogłaszając następnie laureatów poszczególnych zawodów. Nagrodami nie były gałęzie oliwne (jak to miało miejsce początkowo w Olimpii), lecz wieniec laurowy wraz z mirtem (symbol miłości, który oznacza w tym przypadku, że igrzyska miały charakter przyjazny i pouczający), zaś uroczystość nagradzania zwycięzców kończyła się odą na ich cześć, w której odwoływano się do nich jako spadkobierców starożytnych Greków, oraz uroczystym przejazdem ulicami Rzymu⁴⁸.

Pierwsza z wymienionych konkurencji arkadyjskiego pentatlonu została wymyślona przez Domenica Trosiego. Polegała na wyborze jednej z osób, która pełniła rolę wyroczni i odpowiadała jednym słowem lub krótkim zdaniem na pytanie zadane przez obserwatora. Następnie słowo lub zdanie wypowiedziane przez wyrocznię było wyjaśniane przez dwóch interpretatorów tak, by jak najbardziej odpowiadało zadanemu pytaniu. Z czasem gra zyskała popularność pozaolimpijską, brały w niej udział damy i panowie z wyższych sfer, a niekiedy nawet osoby stojące wysoko w hierarchii kościelnej (kardynałowie). Interpretatorami byli zwykle uczeni, posiadający wiedzę w wielu dziedzinach i interpretujący dane słowo przede wszystkim pod względem filozoficznym, używając do tego rymów czy innych środków literackich. Następnie sędziowie ogłaszali, który z interpretatorów lepiej i szybciej poradził sobie ze słowami wyroczni zarówno pod względem literackim, jak i filozoficznym, dlatego też uznano, że wyrocznia metaforycznie odpowiadała olimpijskim wyścigom rydwanów, bądź biegom.

Kolejną konkurencją był agon poetycki. Uczestnicy wygłaszali utwory o tematyce obejmującej życie wiejskie (pasterzy, rolników, myśliwych, rybaków). Przedstawiali je w sposób wyidealizowany, opiewając uroki spokojnego, sielskiego i prostego bytowania w zgodzie z naturą, ale też odnosili się do aktualnej tematyki społeczno-obyczajowej. Ten gatunek literacki, zwany eklogą⁴⁹, ukształtował się w literaturze greckiej, a jego twórcą był Teokryt. Natomiast w rzymskiej poezji sielankowej, której głównym przedstawicielem był Wergiliusz, przedmiotem stała się wyidealizowana sielska egzystencja – topos Arka-

⁴⁷ Tamże, s. 296–297.

⁴⁸ Tamże, s. 319.

⁴⁹ Stosuje się też inne nazwy: sielanka, bukolika, idylla, pastoralka.

dii. Alegorycznie odpowiadała rzutowi oszczepem, wskazując pojednanie umysłów wszystkich członków akademii i harmonię w poetyckiej republice.

Trzecia z konkurencji nosiła nazwę *Giuocho d'ingegno* (popisy intelektu, geniuszu), ukazywała doskonałość poetyki w celu wykazania „wartości podmiotów dążących do większej wzniosłości poezji”⁵⁰. Choć skierowana była do inteligencji uczestnika, odwoływała się przede wszystkim do pomysłowości. Swoją praktykę i doświadczenie należało jednak zdobywać już w latach młodości, ufając swojemu umysłowi w pojmowaniu i wytwarzaniu ducha poezji, a także wierząc w szczęście. Popisy intelektu miały być manifestacją wartości szlachetnych talentów, znajdujących się we wnętrzu uczestnika. Konkurencję porównywano w związku z tym do rzutu dyskiem, gdzie dążono do uzyskania jak najdłuższego wyniku poprzez doskonały i harmonijny ruch ciała atlety.

Czwarta konkurencja polegała na przemianach podmiotów cielesnych (odpowiadających wadom i namiętnościom ludzkim), by pokazać i zapamiętać doskonałość ducha w porównaniu do pierwotnych aspektów i prymitywnych instynktów ludzkiej natury. Nawiązywano tu do starożytności oraz mitologii greckiej, w której Likaon – ówczesny król Arkadii – według mitu przeszedł boską metamorfozę po tym, jak został za karę zamieniony na osiem lat w wilka, co warunkowane było przejawem eksperymentów związanych z kanibalizmem. Został jednak przemieniony w szlachetny i delikatny sposób, odrzucono jego wewnętrzne negatywne uczucia i emocje. Sportowo dyscyplinę tę porównywano z olimpijskimi zapasami.

Ostatnia z konkurencji nosiła nazwę girlandów. Polegała na wywyższaniu cnót, które zapewniają człowiekowi mądre i szczęśliwe życie⁵¹. Rozwaga i mądrość życiowa była stałym zwyczajem starożytnej Arkadii, eksponowanym podczas najważniejszego dnia literackiego pentatlonu. Ze względu na dążenie do osiągnięcia tych cnót były one przyrównywane do skoku w dal.

Podsumowanie

Igrzyska olimpijskie w rzymskiej Akademii Arkadyjskiej można z pewnością zaliczyć do tzw. igrzysk pseudoolimpijskich. Były mocno inspirowane, przede wszystkim pod względem organizacyjnym, igrzyskami sportowymi w antycznej Olimpii, jednocześnie ich organizatorzy wyraźnie podkreślali, że przyjęcie poetyckiej formy rozgrywek stoi wyżej nad rywalizacją sportową. Igrzyska w Arkadii nawet w czasach kryzysu, który przypadł na początek XVIII w., pełniły ważną funkcję neutralizacji oraz zapewnienia przestrzeni do widocznego dialogu i wzmocnienia więzi, także z miejskimi instytucjami. Stanowiły one

---

⁵⁰ *I Giuochi olimpici celebrati dagli Arcadi per l'Ingresso dell'Olimpiade DCXXVI. In lode della sacra maestà di Giovanni V re di Portogallo*, Antonio de' Rossi, Roma 1726, s. 19.

⁵¹ Tamże.

centralną oś włoskiej kultury, były organizmem zdolnym do wchłonięcia i złagodzenia krytyki poprzez ponowne uchwalanie strategicznej roli kultury jako przyjemności i rozrywki. Rozgrywki arkadyjskie były nowoczesną formą, która generowała aktualną oraz problematyczną podstawę do konfrontacji kluczowych kwestii, takich jak odnowienie wiedzy i sztuki, chrześcijańska hegemonia czy dziedzictwo klasycyzmu. Z perspektywy czasu można uznać arkadyjskie igrzyska jako kolejny przykład inspiracji antycznymi agonami i jednocześnie nośnik olimpijskiej tradycji. Giovanniego Marię Crescimbeniego można z kolei z powodzeniem uznać, za Bronisławem Bilińskim, za „jednego z pierwszych nowożytnych piewców igrzysk sportowych i poetyckich, wskrzeszonych literacką fantazją na wzór olimpijski”⁵². Arkadyjskie igrzyska poetyckie świadczą o głębokim zakorzenieniu tradycji olimpijskiej wśród elit intelektualnych Włoch na przełomie XVII i XVIII wieku.

Bibliografia

- I Giuochi olimpici celebrati dagli Arcadi nel Bosco Parrasio per onorar la memoria dell'inclito Artino abate Pietro Metastasio*, Antonio Fulgoni, Roma 1784.
- I Giuochi olimpici celebrati dagli Arcadi per l'Ingresso dell'Olimpiade DCXXVI. In lode della sacra maestà di Giovanni V re di Portogallo*, Antonio de' Rossi, Roma 1726.
- I Giuochi olimpici celebrati in Arcadia nell'ingresso dell'Olimpiade 633. In onore degli arcadi defunti*, Generoso Salomon, Roma 1754.
- I Giuochi Olimpici celebrati in Arcadia nell'Olimpiade DCXXI, in lode degli arcadi defunti, e pubblicati da Gio. Mario Crescimbeni, custode della medesima Arcadia*, Antonio de' Rossi, Roma 1705.
- Biblioteca Angelica, Archivio dell'Arcadia, *Atti arcadici*, 1, I (1690–1696).
- Biliński B., *Pierre de Coubertin i antyk (Analogie, paralele, dysharmonie)*, „Kultura Fizyczna” 1990, nr 1/2, s. 3–10.
- Carini I., *Arcadia dal 1690 al 1890*, t. 1, Roma 1891.
- Chandler T.J.L., *Cotswold Games (England)*, [w:] Nauright J., Parrish C. (red.), *Sports Around the World: History, Culture, and Practice*, vol. 1, Santa Barbara – Denver – Oxford 2012.
- Crescimbeni G.M., *L'Arcadia*, Roma 1708.
- Crescimbeni G.M., *Storia dell'Accademia Degli Arcadi*, Roma 1712.
- Dunn J., *Giovanni Mario Crescimbeni*, pobrano ze strony internetowej: <https://www.ecatholic2000.com/cathopedia/vol4/volfour431.shtml> [dostęp: 29.04.2018].

---

⁵² B. Biliński, *Pierre de Coubertin i antyk...*, s. 3–10.

- Galligan F., Maskery C., Spence J., Howe D., Barry T., Ruston A., Crawford D. (red.), *Advanced PE for Edexcel*, Oxford 2000.
- Giorgetti Vichi A.M., *Gli Arcadi dal 1690 al 1800. Onomasticon*, Rzym 1977.
- Girginov V., Parry J., *The Olympic Games Explained*, Londyn 2005.
- Janus T., *Zjawisko agresji w widowiskach sportowych. Charakterystyka i ocena*, Warszawa 2014.
- Lee V., *Studies of the eighteenth century in Italy*, Londyn 1887.
- Lipoński W., *Historia sportu*, Warszawa 2012.
- Łanowski J., *Święte igrzyska olimpijskie*, Poznań 2000.
- Mallon B., Heijmans J., *Historical Dictionary of the Olympic Movement*, Plymouth 2011.
- Martin J., *Dover, Robert*, [w:] Collins T., Martin J., Vamplew W. (red.), *Encyclopedia of Traditional British Rural Sports*, Londyn – Nowy Jork 2005.
- Maylander M., *Storia delle accademie d'Italia*, t. 1, Bologna 1930.
- Merola N., *Crescimbeni, Giovan Mario*, pobrano ze strony internetowej: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovan-mario-crescimbeni_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovan-mario-crescimbeni_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 1.05.2018].
- Miller S.G., *Starożytni olimpijczycy*, Warszawa 2006.
- Moncallero G.L., *L'Arcadia*, t. 1: *La teorica d'Arcadia*, Firenze 1953.
- Pisarze świata – słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1995.
- Quondam A., *Ercole e il principe. Dal mito alla politica*, [w:] tegoż., *Cavallo e cavaliere: l'armatura come seconda pelle del gentiluomo moderno*, Rzym 2003.
- Redmond G., *Toward Modern Revival of the Olympic Games: The Various „Pseudo-Olympics” of the 19th-Century*, [w:] J. Sergave, D. Chu (red.), *The Olympic Games in Transition*, Champaign 1988.
- Ross W.J., Malchrowicz-Moško E., Rozmiarek M., *The ancient and modern Nemean Games – the evolution of socio-cultural and political functions*, „Studies in Sport Humanities” 2016, nr 19, s. 42–48.
- Roszkowska W., *Polacy w rzymskiej Arkadii (1699–1766)*, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1965, 56/3, s. 33–78.
- Roszkowska W., *Polacy w rzymskiej „Arkadii”: część II: lata 1766–1800*, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 85/3, s. 14–51.
- Segrave J.E., *Pietro Metastasio's L'Olimpiade and the Survival of Olympic Idea in 18th Century Europe*, „Olympika: The International Journal of Olympic Studies” 2005, vol. XIV, s. 1–28.
- Sirracos C., *The History of the Olympic Games from the Antiquity to the Present Times*, Ateny 1984.
- Słapek D., *Sport i widowiska w świecie antycznym*, Kraków – Warszawa 2010.

- Tatti S., *I Giouchi Olimpici in Arcadia*, [w:] *Atti e Memorie dell' Arcadia*, 1, Edizioni di storia e letteratura, Roma 2012.
- Toohey K., Veal A.J., *The Olympic Games: A Social Science Prespective*, London 2007.
- Wergiliusz, *Bukoliki*, (tł. Kajetan Koźmian), Warszawa 1988.
- Woodcock R., *A Year of Walks in the Cotswolds*, Wilmslow 1998.
- Young D.C., *Myths and Mist Surrounding the Revival of the Olympic Games: The Hidden Story*, [w:] Landry F., Landry M., Yerlès M., *Sport. The third Millennium. Report on the International Symposium. Quebec, Kanada, 21st–25th May 1990*, Quebec 1991, s. 100–115.
- Young D.C., *Evangelis Zappas: Olympian Sponsor of Modern Olympic Games*, „Nikephoros. Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum” 2005, nr 18, s. 273–288.

Giovanni Mario Crescimbeni and poetic agons at the Academy of Arcadia

Abstract

Matters of the so-called the “pseudo-Olympic” games are relatively unknown in Polish scientific literature, and some attempts to revive the games and their creators were only heard fragmentarily or not at all. Finding and analyzing materials of the Roman Academy of Arcadia has brought an interesting discovery. This article aims to present the figure of Giovanni Mario Crescimbeni – one of the founders of Arcadia, its first Curator and the main creator and organizer of a specific type of competition – inspired by the ancient Olympic Games – poetic Olympic Games that were the central cultural event of the Academy. Arcadian poetic games are an example of the heritage of the Olympic idea at the end of the 17th century and throughout the 18th century.

Keywords: Giovanni Mario Crescimbeni, Academy of Arcadia, “pseudo-Olympic” games, Olympic Games, history of sport.